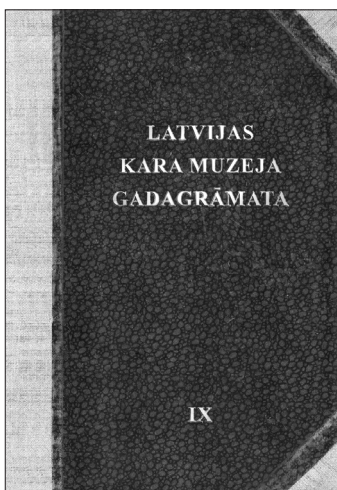

Noslēguma nodaļā “Cīņa par kontroli un varu Latvijā” īsi tiek raksturoti krusta kari, cīņa par tirdzniecības ceļu kontroli. Fotoattēlos rādītas viduslaiku pilis. Gribējās sagaidīt plašāku rezumējumu par Latvijas maztātu lomu latviešu tautības izveidē, par ko gan īsumā ir minēts pirmajā nodaļā “Latvieši un Latvija”. Šāds izklāsts ieviestu lielāku skaidrību jau-tājumā, ko tad īsti saprot ar jēdzienu “Latvijas daudzās tautas”.

Nevar neatzīmēt prasmīgi atlasīto senlietu materiālu, kataloga augsto poligrāfisko kvalitāti. Varam tikai priecāties un apsveikt muzeja kolēģus ar izcilu Latvijas arheoloģiskā materiāla prezentāciju Vācijā, kas, domājams, stimulēs tālāku sadarbību un dalību kopējos projektos.

Guntis Zemītis

Latvijas Kara muzeja gadagrāmata IX / Sast. J. Ciganovs. – Rīga: Latvijas Kara muzejs, 2008. – 264 lpp.: il.

Latvijas Kara muzeja nu jau devītā gadagrāmata liecina par šī izdevuma stabilu ienākšanu Latvijas vēstures izdevumu vidū. Ārēji izdevums mainījies – pēdējo gadagrāmatu ierastā “kamouflāža” nomainīta ar vecas grāmatas iesējuma imitāciju. Kā Kara muzeju gadagrāmatu lasītājam man sagādā problēmas šos darbus ievietot savā grāmatu plauktā vienuviet to nepārtraukti mainīgā formāta dēļ. Protams, galvenais ir saturs, un par tā kvalitāti LKM var patiesi lepoties. Tomēr recenzenta uzdevums nav tikai nodziedāt (pelnītu) slavas dziesmu, bet mēģināt norādīt arī dažas nepilnības.

Gadagrāmata sastāv no piecām daļām: pētījumiem, formas tērpu vēstures, ieroču vēstures, ieskata muzeja krājumos un hronikas. Gadagrāmatas struktūra rada dažus jautājumus:

1. Vai ieroču un formas tērpu sadaļā ievietotie A. Čapenko, P. Lile-nurma, E. Gelderiņa un J. Neimaņa raksti neatbilst tam, lai sauktos par pētījumu?

2. Vai V. Kateriniča rakstu par bruņucepurēm un I. Zeltiņas darbu par Latvijas armijas aviācijas un karaflotes speciālo vienību krūšu no-zīmēm nebūtu labāk ievietot pie formas tērpu vēstures, nevis pie muzeja krājumiem?

3. Ja sastādītājs izvēlējies rakstus kārtot pēc hronoloģiskā principa, kādēļ tad raksts par Latviešu Pagaidu nacionālās padomes izveidošanos nav ievie-tots pirms D. Poziņa raksta par LPNP darbību starptautiskajā arēnā?

4. Vai tomēr gadagrāmatas sākumā sastādītājam nevajadzētu dot ieskatu tās struktūras pamatojumā, kā arī sniegt ievadvārdus, lai šos saturā dažādos un nenoliedzami interesantos rakstus saturētu kopā ne tikai grāmatas vāks?

Iespējams, ka gadagrāmata ir Latvijas Kara muzeja veltījums Latvijas 90. gadadienā, par to netieši liecina vairuma rakstu tematika, kas pastiprinātu uzmanību pievērš 1917.–1920. gada notikumiem. Tas varbūt varētu iedvesmot gadagrāmatas redakciju nākamo – 10. sējumu veltīt citai jubilejai – Atbrīvošanas kara 90. gadadienai.

Gadagrāmatu iesāk muzeja pētnieces un I. pasaules kara vēstures nodaļas vadītājas Ilzes Krīgeres raksts par latviešu strēlnieku iesaistīšanos politiskajās norisēs 1917. gadā ar kontraversālu nosaukumu “Latviešu strēlnieki – internacionālisti vai nacionālisti?”¹ Latviešu strēlnieku politiskā noskaņojama un tā maiņas pētniecība ir nenoliedzami svarīga Latvijas vēstures norišu izskaidrojumā. Autore norāda, ka lielinieku iespaidā strēlnieki nonākuši, neizprotot viņu “tikai vārdos sludinātās nacionālās idejas”, bet praksē īstenoto internacionālismu (16. lpp.), un vēlme vēlāk atgriezties dzimtenē un atbrīvot Latviju no vācu okupācijas karaspēka liecina par nacionālo jūtu dominantu pār lielinieku sludināto internacionālismu (17. lpp.). Raksts būtu pārlicinošāks, ja autore ieskicētu un kritiski izvērtētu arī līdz šim historiogrāfijā pastāvošos vērtējumus par šo problemātiku. Neatbildēts jautājums ir arī tas, vai, neskatoties uz nacionālajām jūtām, strēlnieku vidū tomēr nedominēja lielniecisma idejas. Lai izprastu šo visnotaļ nozīmīgo problēmu, nepieciešams, ja tas ir iespējams, arī paplašināt avotu bāzi.

Toms Ķikuts savā rakstā raksturo sociālo vidi latviešu kolonijās Baškīrijā 1917. gadā,² tādējādi turpinot I. Krīgeres iesākto tēmu par latviešu politisko noskaņojumu 1917. gadā. Autors, analizējot sociālo vidi, pie-rāda, ka kolonijas vidū dominēja pretlielniecisks noskaņojums, kaut arī vietējo iedzīvotāju vidū nostiprinājās “latvieša – lielnieka” tēls. Domāju, ka T. Ķikuta rakstu varētu uzskatīt par vienu no labākajiem un oriģinālākajiem darbiem gadagrāmatā.

Nenosauktu bruņoto vai iekšlietu spēku pulkvedis Jānis Hartmanis apskata kaujas pie Mazās Juglas 1917. gada 1.–2. septembrī.³ Kauja, jāpiekrīt autoram, nozīmīga, tomēr neizprotams ir viņa uzstādījums to saukt par “kauju, kura varēja notikt”, – domāju, ka tā mēs varētu dēvēt jebkuru vēsturē notikušu kauju. Rakstā detalizēti analizēta kaujas priekšvēsture, tās nozīme, taktika un sekas. Tomēr neskaidri ir autora pētnieciskie mērķi, proti, vai tiešām šis raksts, kā proponēts apakšvirsrakstā, ir domāts tikai kā piemiņas raksts? Autors nav arī norādījis, kādi līdz šim pētījumi tapuši par šīm kaujām, respektīvi, ko jaunu viņš piedāvā šo kauju skatījumā. Neizprotama ir kauju aculiecinieku atmiņu nekritiskā izmantošana un neat-saukšanās uz avotiem, no kuriem tās ņemtas. Neizprotams tāpat ir autora izklāstītais latviešu strēlnieku liktenis pēc šīm kaujām. Viņš apgalvo, ka liela daļa (cik? – K. Z.) strēlnieku esot dezertējuši vai demobilizējušies un tie, kas palikuši tēvzemē, vēlāk turpinājuši cīņu par mūsu jaunās valsts brīvību (38. lpp.). Kas notika ar pārējiem strēlniekiem, autors, iespējams, pārprastā patriotisma dēļ nemin.

¹ *Krīgere I.* Latviešu strēlnieki – internacionālisti vai nacionālisti? – 11.–19. lpp.

² *Ķikuts T.* 1917. gads latviešu kolonijās Baškīrijā: sociālais aspekts. – 20.–29. lpp.

³ *Hartmanis J.* Kauja, kura varēja notikt (Pieminot strēlnieku cīņas Mazās Juglas krastos 1917. gadā). – 30.–39. lpp.

Divi kvalitatīvi raksti veltīti Latviešu Pagaidu nacionālajai padomei (LPNP). Paulis Gavars apskata LPNP dibināšanas peripetijas un tās idejisko evolūciju līdz Latvijas neatkarības pieprasīšanai.⁴ Savukārt Daiņa Poziņa darbs veltīts LPNP starptautiskajai darbībai.⁵

Par LKM gadagrāmatas “pārsteigumu” jāuzskata japāņu vēsturnieces Sonoko Šimas darbs par Japānas–Latvijas attiecībām starpkaru periodā.⁶ Kaut arī raksts ir nedaudz haotisks, tas atsedz Japānas diplomātijas interesi par Latviju kā Padomju Krievijas robežvalsti.

Krišs Kapenieks aplūkojis Latvijas armijas darbību Drisas apriņķī 1920. gadā.⁷ Autors ļoti detalizēti ir aprakstījis karaspēka daļu pārvietošanos, ieturot savu aprakstu labākajās Latvijas militārās vēstures tradīcijās. Raksts būtu pārliciecināms, ja autors sniegtu ieskatu arī pretinieku armijas plānos, skaitliskajā sastāvā un taktikā. Turklāt nepieciešams rakstam pievienotajām kartēm (97., 98. lpp.) norādīt avotu, pretējā gadījumā var šķist, ka divas no trim kartēm autors zīmējis pats.

Tallinas Universitātes Vēstures institūta direktors Magnuss Ilmjers pievērsies Vācijas mēģinājumiem iegādāties Igaunijas zemūdenes 1939.–1940. gadā.⁸ Autors atzīmē, ka ārpolitikas krīzes apstākļos, baidoties zaudēt valstiskumu, daļa igauņu politiķu akcentu lika uz Hitlera Vāciju cerībā, ka tā ar savu ietekmi spēs pasargāt Igauniju no okupācijas un boļševizācijas. Bailes no sabiedrības un arī PSRS reakcijas, pēc M. Ilmjerva domām, šim darījumam neļāva notikt.

LKM speciālists Juris Siks turpina iepriekšējā gadagrāmatā aizsākt Latvijas flotes vēstures tēmu, šajā krājumā lasītājam piedāvājot ielūkoties Latvijas kuģu liktenī 1941. gadā,⁹ faktiski 1941. gada otrajā pusē – pēc Vācijas uzbrukuma Padomju Savienībai. Darbs nenoliedzami sniedz daudz jauna faktoloģiskā materiāla mūsu flotes vēsturē, un jācer, ka nākotnē lasītājs saņems arī autora sarakstītu monogrāfiju par šo tematiku.

Poļu vēsturnieka Dariuša Roguta darbs veltīts poļu bēgšanai no NKVD filtrācijas nometnes Kutaisi.¹⁰ Autors pievērsās Viļņas apgabala poļu liktenim, kuri bija nokļuvuši minētajā nometnē. D. Roguts uzsver, ka bēgšana galvenokārt skaidrojama ar vēlmi atgriezties Polijā, izraujoties no padomju “paradīzes” (140. lpp.). Darbs būtu pārliciecināms, ja autors mēģinātu izskaidrot, vai biežie bēgšanas gadījumi saistīti ar to, ka šie poļi nāca no Viļņas, vai līdzīgi gadījumi bija vērojami arī citiem no Polijas teritorijas nākušajiem gūstekņiem.

⁴ Gavars P. Latviešu Pagaidu nacionālās padomes dibināšana. – 56.–75. lpp.

⁵ Poziņš D. Latviešu Pagaidu nacionālās padomes darbība starptautiskajā arēnā I. pasaules kara beigās 1917.–1918. gadā. – 46.–55. lpp.

⁶ Šima S. Japānas–Latvijas attiecības starp diviem pasaules kariem (Iepazīšanās ar Japānas interesēm Rīgā). – 76.–87. lpp.

⁷ Kapenieks K. Latvijas armijas darbība Drisas apriņķī 1920. gadā. – 88.–106. lpp.

⁸ Ilmjers M. Neizdevies darījums (Vācijas centieni iegādāties Igaunijas zemūdenes 1939.–1940. gadā). – 107.–119. lpp.

⁹ Siks J. Latvijas kuģu liktenis 1941. gadā. – 120.–133. lpp.

¹⁰ Roguts D. Poļu bēgšana no NKVD (IeM) kontroles-filtrācijas nometnes Nr. 0331 Kutaisi pilsētā 1945.–1946. gadā. – 134.–141. lpp.

Pētījumu sadaļu noslēdz Jāņa Mauriņa raksts par Latviešu Virsnieku apvienības (LVA) izveidošanu un darbības pamatvirzieniem.¹¹ Galvenais izziņas avots ir bijis Virsnieku apvienības arhīva materiāls, kas darbu padara par sava veida LVA hroniku. Kā trūkumu var minēt nekritisku pieeju minētā arhīva dokumentiem, nekonfrontējot tos ar citiem pieejamajiem materiāliem. Darbam netraucētu arī teorētiskā daļa, aplūkojot apvienību kā noteiktu interešu grupu, kas ļautu plašāk palūkoties gan uz LVA, gan iepriekšējā gadagrāmatā autora aprakstīto Latviešu nacionālo partizānu apvienību.

Sadaļu "Formas tērpu vēsture" veido divi krievu autoru darbi, kas veltīti firsta Anatola Līvena vienību¹² un Baltijas landesvēra vācu vienību formas tērpu vēsturei¹³ un sniedz līdz šim maz zināmu un interesantu materiālu šo vienību vēsturē. Pie līdzīga rakstura darbiem pieskaitāms Viktora Kateriniča raksts par bruņucepuru vēsturi,¹⁴ kurā vienkāršā, saprotamā un interesantā valodā izklāstītas šī vienlaikus gan individuālā aizsardzības līdzekļa, gan formas tērpa sastāvdaļas īpatnības. Raksta minuss (kaut gan jāatzīmē, ka pārmetums pienāktos visai gadagrāmatai kopumā) ir neatsaukšanās uz vizuālo materiālu.

No sadaļas "Ieroču vēsture" vēlētos atzīmēt Egīla Gelderiņa pētījumu par latviešu strēlnieku apbruņojumu 1. pasaules kara laikā.¹⁵ Pētījumā detalizēti izskatīta strēlnieku ieroču vēsture, tādējādi aizpildot līdz šim pastāvošo robu latviešu strēlnieku vēsturē. Savukārt sadaļā "Muzeja krājums" Ilzīte Zeltiņa, sniedzot ieskatu faleristikas kolekcijā, iepazīstina ar Latvijas armijas aviācijas un karaflotes speciālo vienību krūšu nozīmēm.¹⁶ Varētu gan vēlēties iepriekš izlasīt, kādas bija "speciālās" vienības aviācijā un flotē, kam bija tiesības nēsāt šādas nozīmes, un kur tās bija jānēsā ("pie krūts" šajā ziņā būs pārāk plašs apzīmējums), īsi sakot – detalizētu krūšu nozīmes kā faleristikas avota aprakstu.

Gadagrāmatu noslēdz "Hronika", kura sastāv no 12 fotoattēliem. Vai tiešām muzejam nav ar ko lepoties savā darbībā, kā tikai prominentu valdības vīru apmeklējumu fotodokumentēšanu? Kāpēc nav sniegts detalizēts ieskats muzeja jaunākajās ekspozīcijās vai daudzajās konferencēs, kas sadarībā ar LKM tiek regulāri rīkotas? Tāpat lietderīgi būtu atspoguļot muzeja līdzstrādnieku paveikto – gan publikāciju, gan konferenču jomā, gan sabiedriski izglītojošās akcijās.

Beigās novēlētu LKM, neskatoties uz krīzes laikiem, sagatavot un izdot gadagrāmatas 10. sējumu, jo šāds militārajai vēsturei veltīts izdevums mums Latvijā ir tikai viens.

Kaspars Zellis

¹¹ *Maurītis J.* Latviešu Virsnieku apvienības (LVA) izveidošana un darbības pamatvirzieni. – 142.–154. lpp.

¹² *Līlenurms P.* Līveniešu formas tērps un tā simbolika 1919.–1920. gadā. – 156.–172. lpp.

¹³ *Čapenko A.* Baltijas landesvēra vācu vienību uniforma, pakāpes un atšķirības zīmes 1918.–1920. gadā. – 173.–180. lpp.

¹⁴ *Kateriničs V.* Bruņucepures no 1. pasaules kara laika līdz 1940. gadam (I daļa). – 216.–242. lpp.

¹⁵ *Gelderinš E.* Latviešu strēlnieku apbruņojums Pirmajā pasaules karā. – 192.–214. lpp.

¹⁶ *Zeltiņa I.* Latvijas armijas aviācijas un karaflotes speciālo vienību krūšu nozīmes. – 252.–255. lpp.